

AVUSTURYA İSLÂM DİYANET TEŞKİLATI, DİN DERSİ ÖĞRETMENLERİ VE DİN GÖREVLİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU (*)

A. AVUSTURYA

Orta Avrupa'nın güneyinde yer alan Avusturya toprakları, Alpler'in doğusu ve Tuna nehrinin kıyılarına kadar uzanır. Aynı zamanda bazı Akdeniz ülkelerinin komşusudur, denize kıyısı yoktur. Yüzölçümü 83.855 km² dir. Coğrafi durumundan ötürü ülke uzun zamanlardan beri Avrupa'nın büyük iktisadi ve kültürel bölgeleri arasındaki yolların düğüm noktası halinde bulunmaktadır. Avusturya, kuzeyde Almanya, Çekoslovakya; doğuda Macaristan; güneyde Yugoslavya, İtalya; batıda ise İsviçre ve Liechtenstein'in sınır komşusudur. Doğu-batı doğrultusunda ülkenin uzunluğu, 500 km den fazla ise de, kuzeyi ile güneyi arasında 30 - 80 km mesafe bulunmaktadır. 1986 da 7.552.000 olan nüfusunun çoğunluğunu Avusturyalılar teşkil eder (%95). Halkın %98'i Almanca konuşur. Ülkenin güney ve doğu bölgelerinde Slovence, Hırvatca, Çekce, Macarca konuşan halk kitleleri bulunur. Avusturya'da nüfus daha çok Alp dışı bölgelerde yoğunluk kazanır. Özellikle Viyana havzası nüfusun en yoğun olduğu yerdir. Bütün ülke halkının dörtte birine yakını Viyana ile yakın çevresinde yaşar. Nüfusları 100.000'in üzerinde olan beş büyük şehir Viyana (1.5 milyon), (Graz 243.000), Linz (200.000), Salzburg (139.000), Innsbruck'ta (117.000) yaşayanlar ülke nüfusunun aşağı yukarı üçte birini oluşturmaktadırlar. Nüfus artış oranı son derece düşük olan Avusturya'da (1981 nüfus sayımı: 7.555.338; 1986 nüfus sayımı: 7.552.000) kalkınma hamlesi hızlıdır.

Federal yapıda parlamenter bir cumhuriyet olan Avusturya Cumhuriyeti (Republik Österreich) geniş yetkilere sahip dokuz eyaletten (Wien, Niederösterreich, Oberösterreich, Burgenland, Kärnten, Salzburg, Steiermark, Tirol ve Vorarlberg) meydana gelmektedir. Viyana aynı zamanda konfederasyonun da başşehridir. Devletin yasama yetkisi, parlamentonun birer kanadını oluşturan Millet Meclisi ve Federal Meclis'e aittir ki, bu mecliste eyaletlerin menfaatleri temsil edilmektedir. Eyaletlerin kendi kanunları da eyalet meclisleri tarafından çıkarılır. Millet Meclisi'nin 183 üyesi 4 senede bir tüm ülkenin halkı tarafından, eyalet meclislerinin üye-

(*) S. Ü. İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı ve Öğretim Üyesi.

leri o eyaletin halkı tarafından seçilir. Eyaletlerin yönetiminde en yüksek merci, eyalet başkanının idaresinde toplanan eyalet hükümetidir. 26 Ekim 1955 de Milli Meclis'de alınan kararla Avusturya "**daimi tarafsızlık**" ilkesini ilan etmiştir.

Avusturya'da sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri çok sağlam bir sisteme oturtulmuştur. Sosyal yardım hizmetleri Avusturyalılar için daha doğumdan önce başlayıp, tüm hayatları boyunca devam etmektedir. Çocuk yuvaları, okullar, özel okullar gençlik ve talebe yurtları, ihtiyarlar yurdu, hastahaneler gibi kurumlar, kaza önlem tedbirleri ve işyeri temizliği ile ilgili çok gelişmiş hizmetler bulunmaktadır. Sosyal yasalar aracılığı ile sosyal sigorta hizmetleri çok geniş bir alan kapsamaktadır. (Kaza, hastalık, ameliyat, doğum, kürler, işsizlik, sakatlık, yaşlılık ve öksüzlere bakım gibi).

1774'deki "**Genel Eğitim Nizamnamesi**" Avusturya eğitim sisteminin temelini teşkil etmektedir. Eğitimin üç alanını meydana getiren, lise dengi genel eğitim yapan okullar, meslek okulları ve öğretmen okulları daha XIX. y.y da iyi bir şekilde gelişmişti. 1869 senesinde 8 yıllık eğitim mecburiyeti kondu. 1927'deki düzenleme ile de İlkokulların ikinci devresi olan Hauptschule'lerin açılmasına karar verildi (1). 1962 de ise Okul Eğitim Reformu ile 8 yıllık eğitim mecburiyeti 9 yıla çıkarıldı (2). Bugün Avusturya'da eğitim mecburiyeti 9 yıldan ibarettir. Dört sene süren ilkokulu (6 - 10 yaşlar) ortaokul veya liselerin orta bölümü izler. Eğitim süresi bir yıl olan "**Polytechnischer Lehrgang**" 14 yaşını doldurmuş, okumaya devam etmeyecek olan öğrencileri meslek hayatına geçişe hazırlar. Çıracıların meslek okullarında eğitim görmeleri zorunludur. Lise kısımları ise (14 - 18/19 yaşlar) geleneksel lise tipinin yanısıra herçeşit meslek dallarına hazırlayan okullar halindedir. 1969 yılında faaliyete konulmuş olan Eğitim Reform Komisyonu eğitimin her alanında yenilikleri inceler ve destekler. Okulların daha verimli olmaları için deneme mahiyetinde yeni eğitim sistemlerinin uygulandığı örnek okullar kurulmuştur. Avusturya'da eğitim tüm ülke için geçerli bir şekle getirilmiştir ve parasızdır. 1971'den beri de devlet, öğrencilerin okullarına toplu taşıma araçlarına para vermeden gelip gitmelerini sağlamaktadır. 1972'den beri okul kitapları parasızdır. 1974 de konulan Okul Eğitim Kanunu dayanışma ilkesini ön planda tutmaktadır. Müşterek okul heyetlerinde aynı oranda öğretmen öğrenci ve veliler bulunmaktadır. 12 üniversiteye sahip olan Avusturya'da Viyana Ünersi-

(1) Kemal Kaya, **Yabancı Memleketlerde Terbiye ve Tedris Denemeleri I**. Maarif Vekilliği, İstanbul 1939, ss. 29 - 30, 80.

(2) **Österreich Tatsachen und Zahlen**, Bundespressdienst, Wien 1984, ss. 118, 121.

tesisi en eski olanıdır ve 1365 de kurulmuştur (3). Avusturya kültür ve sanat alanında da Hristiyan dünyasının önemli merkezlerinden birisi olarak kabul edilir. Avusturya halkının takriben %84'ü katolik, %6'sı protestandır. %4'ü diğer dinlere (İslam, yahudi, budist) mensup olup, %6'sı ise hiçbir dine mensub değildir. Avusturya vatandaşlarına 1867'den beri inanç ve vicdan özgürlüğü gibi temel hakları garanti etmiştir.

Avusturya'daki her dini cemaatin devlet tarafından tanınan resmi bir teşkilatı vardır. Dini cemaatler ibadet, eğitim ve sağlık gibi organizasyonlarını bu dini teşkilatlar aracılığı ile yapmaktadırlar. Mesela Viyana'da katolik, protestan ve ortodoksların kilise teşkilatları olduğu gibi, müslümanların da İslam Diyanet Teşkilatı vardır. Bunların dışında Avusturya'da yahudiler ve budistler de yaşamaktadır. Bu dinlere mensup olanların teşkilatları da resmen tanınmaktadır.

Avrupa kıtasında İslamı din olarak resmen tanıyan iki ülke Belçika ve Avusturya'dır. Hristiyanlığa ve yahudiliğe tanınan haklar İslam için de geçerlidir (4). Belçika'da 1969 da kurulan İslam Kültür Merkezi'ne Belçika Hükümeti bir bina tahsis etmiştir. Bu merkez İslamın yayılması, ibadet ve eğitim konularında sayıları 200.000'in üzerinde olan müslümanlara dini faaliyetler ve çalışmalar yapmaktadır. 19 Temmuz 1974 de İslam Dini Belçika'da resmen tanınmıştır. 20 Şubat 1978 de bu tanıma pekiştirilerek din hizmetlerinin alanları genişletilmiştir. Okullarda İslam din dersleri öğretmenleri, camilerde din görevlileri eğitim, öğretim ve ibadet konularında çalışmalar yapmaktadırlar (5).

7 milyon civarında bir nüfusa sahip Avusturya'da en son yapılan 1986 nüfus sayımında dinlere göre dağılım şöyledir (6).

Katolikler	: 6.398.192
Protestanlar	: 423.162
Yahudiler	: 7.123
Müslümanlar	: 76.939
Dini olmayanlar	: 452.000
Dini bilinmeyenler	: 79.017
Diğerleri	: 118.866

(3) **Universitäten Hochschulen**, '89, Studium Beruf (Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung), Wien 1989, s. 417.

(4) Smail Balic, **İslam und Österreich**, Jahrbuch der Erzdiözese Wien für 1983, Wien 1983, s. 123.

(5) "**Belçika'da 200.000 Müslüman Yaşıyor**" Diyanet Gazetesi, 15 Ocak 1979, sayı 205, s. 6.

(6) **Religionen in Österreich**, Österreich Dokumentation, Bundespressdienst: Wien, 1989, s. 6.

Avusturya'daki müslümanların sayılarının istatistiklere ilk sayımlarda geçirilmediğine, her yıl müslümanların sayılarında artış olduğuna, özellikle Avusturya asıllı müslümanların dahi istatistiklere alınmadığına, müslüman nüfusuyla Avusturya'da en güçlü temsil edilen ülke olan Türkiye'nin bile istatistiklere ilk kez 1981 de dahil edildiğine dair araştırmalar vardır (7). Bu yüzden Avusturya'daki müslümanların sayıları istatistiklerde verilen sayılardan çok fazladır.

B. AVUSTURYA'DA İSLAMİYET VE MÜSLÜMAN CEMAATLER

Avusturya'nın İslam dünyası ve kültürü ile münasebetleri çok eskilere dayanmaktadır. Gerek Osmanlılar'la ve gerekse batıda müslüman Araplarla meydana gelen savaşlarda Avusturyalılar müslümanları az da olsa tanıma fırsatı buldular. Avrupa'daki Osmanlı üstünlüğü çeşitli alanlarda Avusturya kültürünü etkilemiş olduğu gibi, barış dönemlerinde kurulan ticari ve kültürel ilişkiler de Avusturya toplumunu müslümanlarla karşılaştırmıştır. 1674'lerde Viyana Üniversitesi'nde şark dilleri öğretiminin başlaması ile Saray kütüphanesine İslam dünyasından yazma eser temini için bazı kişilerin görevlendirilmesi, İslam kültürünün tanınması yönünde atılan ilk adımları teşkil etmektedir. Avusturya ile İslam dünyası arasında ticari münasebetlerin gelişmesinin bir sonucu olarak 1730 da Viyana'da bir "Müslüman Tüccarlar Kolonisi"nin kurulması ve bu asrın sonlarına doğru Avusturya İmparatorluğu'nun müslümanlar için bir "Müşahaha Fermanı" yayınlayıp (1782) İslam Dini'ne hukuki bir statü kazandırması, müslümanların hem tanınması hem de münasebetlerinin gelişmesi yönünde etkili olmuştur. 1878'deki Berlin Kongresi ile Bosna - Hersek'in, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'na bırakılması, Avusturya - müslüman münasebetlerinde bir dönüm noktası olmuştur. Böylece Avusturya - Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde ilk defa müslüman nüfusa sahip bir eyalet ve onun yönetimi için farklı bir dini - adli düzenleme yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu amaçla imparatorluk Osmanlıların eğitim ve adli düzeniyle yakından ilgilenmeye başlamış ve buna göre, Bosna - Hersek eyaletinin başşehri olan Saraybosna'daki mahalli yönetimin girişimi ve desteğiyle buradaki eğitim sistemini yeniden organize etmiştir. 1883 de Viyana'da devlet matbaasında "Hanefi Mezhebine Göre İslamda Evlilik Hukuku", "İslamda Aile Hukuku" ve "İslamda Veraset Hukuku" gibi konularda bazı kitapların basımı sağlandı. Böylelikle Avusturyalı hukukçular ve bilim adamları İslam Hukukunu inceleme imkanı buldular. 1893 de Avusturya yönetiminin desteğiyle Saraybosna'da din dersi öğretmenlerinin yetiştirildiği bir "Darü'l-Muallimin", kadıları yetiştirmek

(7) Kirstin Arat, *Der İslam in Österreich*, CIBEDO, 1/4, Frankfurt, 1987, ss. 101-103.

için bir "Mekteb-i Nuvvab" ve 1918 de "Şeriat Lisesi" açıldı. Bu okullarda normal lise programında bulunan derslerden başka, Arapça, İslam Kültürü ve İslam Tarihi gibi dersler okutuluyordu. Bosna - Hersek'de 1928'lere kadar yürürlükte kalmış olan "Mecelle"de Almanca ve Sırpça'ya terceme edildi (8).

I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nde okutulan bütün ders kitaplarının, neşredilen bütün gazete ve dergilerden ve bunların yanısıra 1918'e kadar İstanbul ve Bulak'da basılan Arapça, Türkçe, Farsça eserlerin büyük bir özenle toplanarak bugünkü Viyana Milli Kütüphanesi'nde saklanması, Avusturya yönetiminin İslam kültürüne olan ilgisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bugün bu eser ve koleksiyonların hepsi Avusturya National Bibliothek'de mevcuttur.

Avusturya İmparatorluğu 15 Temmuz 1912 tarihinde çıkardığı bir kanunla İslam dinini resmen tanıdı ve böylelikle Viyana'da bir Müftülük teşkilatı da ihdas edildi, bu kanun sayesinde de bu ülkedeki müslümanlar dini cemaat statüsünü kazanmış oldu. Mensupları artık cemaat olarak teşkilatlanmaya, vakıf kurmaya ve din görevlileri tayin etmeye, resmi yünden imkanlara kavuştu. Viyana'da 1918'e kadar faaliyet gösteren ve sonuncusu Ahmet Kurbekovich Efendi olan bir müftü vardı. Şehirde müslüman askerler için yaptırılmış bir de cami bulunuyordu (9).

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya'da yaşayan müslümanlar İslam Kültür Cemiyeti adıyla bir dernek kurarak ortak problemlerine çözüm aradılar. Ancak dernek 1939 da Alman hakimiyetinin başlamasından sonra kapanmak zorunda kaldı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu derneğin devamı niteliğinde olan Avusturya İslam Cemiyeti 1950 de kuruldu. Fakat bu uzun ömürlü olmadı ve 1962 de kapandı. Aynı yıl müslümanları bir çatı altında toplamak amacıyla İslami Sosyal Hizmet Cemiyeti (Muslimischer Sozialdienst) kuruldu. Daha sonra üyeleri arasında Türk işçi ve öğrencilerinin de bulunduğu pek çok kuruluş bu derneğe katıldı. 1960'lardan itibaren Avusturya'nın Türkiye ve Kuzey Afrika ülkelerinden işçi kabul etmesi ve İslam ülkelerinden okumak için buraya öğrencilerin gelmesi üzerine özellikle Viyana'da yaşayan müslümanların sayısı hızlı bir artış göstermiş ve günümüzde bu ülkedeki müslüman nüfus 100.000'in üzerindedir. 1968'lerde müslüman ülkelerin büyükelçileri sosyal ihtiyaçların karşılanması ve çocukların dini eğitimlerinin yapılabilmesi amacıyla bir İslam merkezi tesis edilmesi için yoğun bir çalışma başlattılar ve Suudi Arabistan'ın maddi desteğiyle inşa edilen Viyana İslam Merkezi 1979 da hizmete girdi (10).

(8) Osman Öztürk, *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*, İstanbul, 1973, s. 95.

(9) Kirstin Arat, a.g.a., s. 100.

(10) İsmail Baliç - M. Yaşar Aydın, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, IV. s. 178 - 179.

Viyana İslam Merkezi Tuna nehri ve Birleşmiş Milletler siteleri yakınında bulunmaktadır. Bu İslam merkezinin açıldığı ve ilk cuma namazı kılındığı sırada, Avusturya Televizyonu "Müezzin Tuna Üzerinde" adlı bir programla cuma namazını da naklen vermiştir. Bu televizyon programında Avusturya'da yaşayan müslümanların dini hayatını konu alan film ve röportajlara yer verilmiştir. Viyana İslam Merkezi'nin (VIC) açılışına Avusturya yazılı basını da geniş bir şekilde yer vermiştir (11).

C. AVUSTURYA'DAKİ İSLAMİ KURULUŞLAR VE FAALİYETLERİ

C.1. AVUSTURYA İSLAM DİYANET TEŞKİLATI KURULUŞ SÜRECİ

Avusturya İmparatorluğu 15 Temmuz 1912 yılında çıkardığı kanunla İslam dinini resmen tanıdı. Ancak bu kanunun çıkış tarihinden sonra I. Dünya Savaşı patlak vermişti. Avusturya bu savaş sırasında bazı topraklarını kaybetmiş, bu topraklar üzerinde yaşayan müslümanların bir kısmı Yugoslav sınırları içinde kalmıştı. Avusturya'da yaşayan müslümanların azalması nedeniyle 1912 yılında çıkarılan kanun yürürlükten kaldırılmıştı. I. Dünya Harbi'nden sonraki yıllarda Avusturya'da yaşayan müslümanların sayısında önemli artışlar görüldü. Avusturya'da yaşayan müslüman topluluklar genellikle Boşnak, Yugoslavya'dan gelen göçmenler, Türk işçileri ve Avusturyalı müslümanlardan oluşuyordu. Müslümanların sayıları gittikçe artmış olmasına rağmen, dinleriyle ilgili haklara kavuşmuş değillerdi. Viyana'da kurulan İslam Sosyal Hizmetler Cemiyeti (1964) müslümanların, dinleriyle ilgili haklara kavuşması için Avusturya'da çalışmalar yapıyordu (12). İslam Sosyal Hizmetler Cemiyeti 1912 yılında yürürlüğe konan ve sonra kaldırılan bu kanuna istinaden İslam Dini'nin fiilen tanınması için 1971 yılında Avusturya hükümetine resmen başvurmuş, zamanın başbakanı olan Dr. Bruno Kreisky, bu kanunun çıkarılacağına dair söz vermiştir. 1971 yılından 1979 yılı Nisan ayına kadar uzun süren çalışma, görüşme ve tartışmalardan sonra nihayet 20 Nisan 1979'da çıkarılan bir kararname ile, 15 Temmuz 1912 tarih ve 159 sayılı kanun yeniden yürürlüğe girmiştir (13). Avusturya'da yaşayan müslüman topluluğu resmen tanınmış, diğer din müntesiplerine tanınan bütün maddi ve sosyal haklar İslam Dini mensuplarına da sağlanmıştır. Yürürlüğe konu-

(11) Arbeiter - Zeitung, 10.11.1979; Die Presse, 17.11.1979; Kurier, 17.11.1979; Wiener Zeitung, 21.11.1979; Kurier, 21.11.1979; Diyanet Gazetesi, "Avrupa'nın en büyük camilerinden biri Viyana Camii Hicri yılın başlaması dolayısıyla törenle ibadete açıldı." 1. Ocak 1980, sayı: 228, s. 11.

(12) Religionen in Österreich, s. 35.

(13) Religionen in Österreich, s. 5.

lan kanunda Avusturya'da yaşayan müslümanlara ait taslak olarak ilk etapta şu hususlara yer verilmiştir (14):

1. İslam Dini'nin tebliği ve müslümanların eğitimi,
2. Dini faaliyetler, dini konferanslar ve islami yayınların neşri,
3. Cami ve dini müesseselerin oluşturulması,
4. İbadetlerin zamanında edasının sağlanması,
5. Cenazelerin defni,
6. Din dersi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi.

1979 da İslam'ın resmi din olarak kabul edilmesi ile radyo ve televizyonda yılda sekiz defa dini konuşma yapma, müslümanların, İslam cemaati adı altında teşkilatlanmaları gibi çeşitli haklar ilk planda sağlanmıştır.

1960'lı yıllarda Avusturya Türkiye'den işçi talebinde bulunmuştur. Türkiye ile birlikte Yugoslavya, Arnavutluk, ve Kuzey Afrika'dan gelen işçiler Avusturya'da müslüman cemaatinin sayısını artırmıştır. İlk defa 1964 yılında İslam Sosyal Hizmetler Cemiyeti'nin kurulmasından sonra Türkler ve Araplar tarafından kurulan çeşitli islami derneklerin yavaş yavaş farklı bölgelerde yayıldığı görülmektedir. Bütün bu islami derneklerin bir çatı altında birleşme arzuları Viyana Eyaleti Eğitim Bakanlığı'nca uygun görülmüş ve 1912 yılındaki yasaya dayanılarak 1979 yılında, ülkedeki bütün müslümanları temsilen "**Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı**" kurulmuştur. Bundan sonra Avusturya'nın çeşitli bölgelerinde dağılmış olan müslümanların, ibadet, eğitim, resmi makamlarla ilişkiler gibi birçok problemleriyle daha yakından ilgilenilme ve onlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme imkanı gerçekleşmiştir. Öncelikle "**Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı Tüzüğü**" çalışmaları yapılmış ve Viyana Eğitim Bakanlığı'nca bu tüzük onaylanmıştır. Tüzüğe göre merkezi idare Viyana'dadır (15). Aşağı Avusturya ve Burgenland eyaletlerindeki İslam cemaatleri Viyana eyaletindeki merkezi idareye bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Aynı şekilde Steiermark ve Kärnten eyaletlerindeki müslüman cemaatler Graz; Yukarı Avusturya ve Salzburg eyaletlerindeki cemaatler Linz; Voralberg ve Tirol eyaletlerindeki cemaatler de Bregenz İslam Diyanet Teşkilatı şubelerine bağlıdır (16).

Avusturya Anayasası'nın 15. maddesi 142/1867 sayılı fıkrasına göre, Müslümanların Diyanet Teşkilatı Hukuki bir kuruluştur (17).

(14) Diyanet Gazetesi, "**İslamiyet Avusturya'da Resmi Din Olarak Kabul Edildi**", 15 Haziran 1979, sayı: 215, s. 7.

(15) **İslamische Glaubensgemeinschaft**, 1070 Wien, Bernardgasse, 5; Stadtburo, A - 1010 Wien, Werdertorgasse 4/11/13.

(16) *Religionen in Österreich*, s. 35.

(17) 15 Temmuz 1912 tarih ve 159 sayılı Avusturya Resmi Gazetesi, Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı Kuruluş Tüzüğü, Madde 4.

İslam Diyanet Teşkilatı'nın sancağı yeşil renkli olup, üzerinde beyaz ipekle "Herbiriniz Allah'ın ipine sınıksarı ve sakın tefrikaya düşmeyin" (18) mealindeki Kur'an ayetinin Arapça metni yazılıdır.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا،

Avusturya'daki İslam - Hanefi mezhebi mensupları İslam toplumu olarak kabul edilmekle birlikte, Hanefi mezhebine mensup olmayan diğer sunniler (Şafiler, Malikiler, Hanbeliler) ve Şii'ler de Hanefiler gibi aynı hak ve sorumluluklara sahiptirler. Yani ülkedeki bütün müslümanlar, hiçbir mezheb ayırımı yapmaksızın İslam cemaatinin birer üyesidirler (19).

İslam Diyanet Teşkilatı'nın organları şunlardır (20):

A. Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı

1. Ülke çapında genel kurul,
2. Yüksek İdari Şura,
3. Müftü.

B. İslam Cemaatleri

1. Cemaat Genel Kongresi,
2. Cemaat İdare Heyeti,
3. İmam.

İslam Diyanet Teşkilatı kararlarını genel kurulun çoğunluğu ile alır.

Teşkilatın görevleri, kuruluş tüzüğü'nün 3. maddesinde zikredilmiştir. Teşkilatın asıl gayesi Avusturya'daki müslümanlar arasında İslam Dininin korunması ve yaşanmasını temin etmektir. Bu hedefe ulaşmak için ilk etapta taslak olarak tespit edilen 8 ana maddede toplanmış olan bu teşkilatın vazifeleri şöyle sıralanmaktadır:

1. İslamın tebliği,
2. Müslümanlar arasında islami eğitim-öğretimin temini,
3. Dini vaaz ve konferanslar tertiplemek,
4. İslami neşriyat yapmak ve dağıtmak,
5. İbadetlerin organizesi,
6. Okullardaki İslam Din dersleri için öğretmen yetiştirmek ve temin etmek,

(18) Al-i İmran, 3/103; Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 10.

(19) Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 1, 6, 18.

(20) Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 15.

7. Dini kuruluşların, camilerin yapım ve bakımı,
8. İslam cemaatlerinin dini ihtiyaçları ile ilgili diğer bütün faaliyetleri yürütmek.

İslam Diyanet Teşkilatının organlarında çalışan tüm görevlilerin müslüman ve İslama göre yetişmiş olmaları, İslamı bilfiil yaşamaları, imamlık yapmağa muktedir olmaları, İslamı müslümanlara anlatacak ve başkalarına tebliğ edecek vasıflarda bulunmaları ve Almanca'yı çok iyi bilmeleri şarttır (21). Bu teşkilatın bir organının aldığı kararı haksız bulan bir müslüman itiraz hakkına sahiptir (22).

İslam Diyanet Teşkilatı Avusturya'da bugün genel hatlarıyla 4 önemli alanda hizmet vermektedir :

- A. İslam cemaatleri nezdindeki camilere din görevlisi tayini ve cemaatlerin sôsyal problemlerine yardımcı olmak.
- B. Okullardaki müslüman öğrencilere, din dersleri için öğretmen yetiştirmek, temin veya tayin etmek ve bu derslerin organizelerini yürütmek. (Ancak bugün için bu teşkilatın din dersi öğretmeni yetiştirme imkanı olmadığından dolayı İslam ülkelerinden özellikle Türkiye'den yetişmiş din dersi öğretmeni temin etmektedir.)
- C. Avusturya'daki müslümanları, ülke içinde ve dışında temsil etmek, kongre, toplantı ve protokollara katılmak.
- D. Radyo ve televizyonda dini programlar yapmak, dini gün ve gecelerde "**Die Stimme des Islams**" isimli programı düzenlemek ve sunmak.

Avusturya'da farklı milletlere mensup İslam cemaatleri bulunmaktadır. Mısır, Suriye, İran, Fas, Cezayir, Pakistan, Yemen, Yugoslavya, Arnavutluk ve Türkiye'den Avusturya'ya çalışmaya gelen müslümanlar kendi aralarında birleşerek ibadet ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için İslam cemaatleri oluşturmuşlardır. Bunlar içinde en çok cemaatleşme Türkler'de ve Araplar'da görülmektedir. Avusturya asıllı müslümanlarda cemaatleşme henüz yoktur. Türklerin yoğun olarak bulunduğu her bölgede en az iki tane Türk derneğine raslamak mümkündür. Bu dernekler nezdinde cami, alış - veriş merkezi, çay ocağı, lokal, yemekhane vb. yerler vardır. Araplar'da ise Türkler'deki gibi yoğun cemaatleşme görülmez. Dernekleşmiş arap cemaatlerinin sayısı çok azdır. İbadetlerini çoğu zaman Türkler'e ait camilerde ifa ederler. Helal gıda temini için de yine burardan alış - veriş yaparlar.

(21) Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 7.

(22) Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 8.

Avusturya'da İslam Merkezi olarak kullanılan ve 1979 da hizmete açılan Viyana merkezindeki cami, tek minareli, kubbeli, ve Osmanlı mimarisi üslubundadır (23). Bu İslam merkezinde, konferans salonları, mescid, kütüphane, lojmanlar, çocukların dini eğitim gördükleri sınıflar, kadınlar için özel bölüm ve çeşitli sosyal hizmetlere ayrılan bürolar bulunmaktadır. Bu merkez islami konularda kitap ve dergi yayınına da gerçekleştirmektedir. Almanca olarak yayınlanan "el-İslam" dergisi bu merkezin yayınıdır.

Viyana İslam Merkezi'ndeki camide görevli iki İmam - Hatip vardır. Biri Mısırlı, diğeri Türk'tür. Cuma hutbeleri Arapça, Türkçe ve Almanca olarak üç dilden yapılmaktadır. Her iki İmam - Hatip de Almanca'ya çok iyi konuşmaktadır. Avusturya asıllı müslümanlar da Cuma namazı için buraya gelmektedirler.

İslam Diyanet Teşkilatı'nın Viyana içinde iki ayrı yerde çalışma büroları bulunmaktadır. Büroların bulunduğu binalarda birer mescid vardır. Her iki mescidde de din görevliliği vazifesini Türk olan İslam Din Dersi öğretmenleri ifa etmektedir. Bu öğretmenler sadece cuma ve bayram namazlarını kıldırmakta, hutbeleri de Arapça - Almanca ve Türkçe olmak üzere üç dilden yapmaktadırlar. Bu iki mescidin cemaatı genellikle teşkilat mensupları ve İslam Din Dersi öğretmenleridir.

Avusturya'daki İslami derneklerin camilerine imam - hatip tayini dernek idarecileri tarafından yapılmaktadır. İmam - hatibini temin eden dernekler İslam Diyanet Teşkilatına bildirirler. Din görevlilerinin ücretleri de çalıştıkları dernekler tarafından karşılanmaktadır. Dernekler din görevlilerinin işvereni durumundadırlar. Dernek genel kurulunda din görevlilerinin faaliyet raporları görüşülür. Dernek idare heyetinde din görevlisi üye sıfatına sahiptir. Bir din görevlisinin tayin ve azline dernek idare heyeti yetkilidir (24).

Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı derneklerle ilgili olarak camilerdeki din görevlilerinin oturma izninde, resmi makamlarla olan muamelelerinde rehberlik yapmakta ve onlara yardımcı olmaktadır. Yeni cemaatleşen müslümanların cami açmalarına gerekli desteği bu teşkilat sağlamaktadır.

C.1.a. TÜRK DERNEKLERİNE AİT CAMİLER

a. Camiler

Avusturya'daki Türk işçileri yoğun olarak Viyana, Aşağı Avusturya,

(23) *İslamisches Zentrum Wien*, Am Hubertusdamm, 17 - 19, A - 1210 - Wien.

(24) Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 25/6, 26, 27/5.

Salzburg, Tirol ve Voralberg eyaletlerinde çalışmaktadır. Bu eyaletlerde Türk derneklerine ait yaklaşık 100 civarında cami ve din görevlisi vardır.

Ülkemizdeki dini, kültürel ve siyasi gruplaşmaların uzantılarını, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Avusturya'daki Türk derneklerinde de görmek mümkündür. Avusturya'daki Türk dernekleri farklı isimler altında kendi aralarında birleşerek merkezi yönetim esasını benimsemiş olmalarına rağmen, bu farklı derneklere mensup cemaatler birbirlerini ziyaret etmekte, beşeri münasebetlerini sürdürmektedirler. Her dernek kendi görüşüne uygun olan din görevlilerini Türkiye'den veya Avusturya'dan temin ederek vazifelendirmektedir. Türklere ait camilerin bazı özellikleri şöyle sıralanabilir.

a. Camiler ve meşrutaları her türlü sosyal hizmet ve ibadet yeri olarak kullanılmaktadır. Camiye ait lavabolar, tuvaletler, oturma salonları, cami odası, çay ocağı, yemekhane, küçük çaplı alışveriş merkezleri, kitap, video ve teyp bandı satış reyonları, hatta bazı yerlerde berber bile bulunmaktadır.

b. Camiler fiziki mekan olarak yetersiz olduğu gibi, cami için uygun olmayan yerlerde, mesela çoğu zaman binaların zemininde hatta bodrumlarda bile oldukları görülmüştür. İşyeri görünümünde olan binaların 2. veya 3. katında da camilere rastlamak mümkündür.

c. Derneklere veya camilerde ibadet ve eğitim faaliyetleri için ayrı ayrı mekanlar bulunmamaktadır. Camilerde namaz kılindikdan sonra din eğitimi faaliyeti yapılmakta, yani camiler hem ibadet hem de eğitim - öğretim faaliyetleri için kullanılmaktadır. Eğitim - öğretim için yeterli araç - gereç ise bulunmamaktadır. Bu durumda olan dernek camileri bu ekonomik yetersizlik karşısında zor şartlar altında da olsa müslümanlara hizmet vermeye devam etmektedirler.

d. Derneklerin ekonomik yetersizlikleri, din hizmetlerini ancak belirli bir noktaya kadar götürebilmektedir. Çünkü 200 - 300 üyeli derneklerin yanında 50 - 60 üyesi bulunan Türk dernekleri de vardır. Bu derneklerin geliri sadece üye aidatları ve camiye ait alış - veriş merkezinden elde edilen kârlardır. Ekonomik yönden geçimini gurbette zor temin eden Türk insanının zor ve ağır şartlar altında kazandığı aylık gelirden belli bir miktarını derneğe veya camiye bağışta bulunması, din hizmetleri için feda etmesi, gerçekten manidar bir davranış olmasına rağmen, cami giderlerinin küçümsenmeyecek meblağlara ulaşması, masrafları karşılamaya yetmemektedir. Avusturya'daki Türk derneklerinin maddi yönden zorlan-

dıkları konular arasında en büyüğü, derneğin ve caminin bulunduğu yerin kirası, aydınlanması, ısıtılması ve din görevlilerinin maaşı vb. masraflardır.

e. Bu şartlar altında hizmet vermeye çalışan dernekler nezdindeki camiler, Ramazan aylarında anlamlı bir vazifeyi de yerine getirmektedir. Ramazan ayında Avusturya'da tüm Müslüman - Türk camilerindeki yemekhanelerde hergün iftar sofraları açılmaktadır. Bu dini örf özellikle Türkler arasında çok yaygındır. İftar yemeği vermek isteyip de evlerinde iftar yemeğini mekan darlığından dolayı veremeyenler, ramazan ayından önce camide iftar yemeği vermek istediğini, bunun için kendisine rezervasyon yapılmasını isteyenlerin sayısı küçümsenemeyecek bir orandadır. Böyle talepte bulunanların sayısı, çoğu yerlerde Ramazan ayındaki iftar adedini ikiye - üçe katlamaktadır. Böylesi durumlarda iki - üç kişi bir iftar yemeği masraflarını kendi aralarında taksim ederler. Bütün camilerde iftar sofrası açıldığını bilen müslümanlar camileri hınca - hınc doldurmaktadırlar. İftar sofraları ve sohbetleri, teravih namazları, namazı müteakip çaylı sohbetler müslümanların biraraya gelmelerine vesile olmaktadır. Camiler toplumumuzun kültürünü ayakta tutmaya ve müslümanların kaynaşmalarına vesile olmakta, hem ibadet hem de kültür merkezi olarak varlığını Avusturya'da sürdürmeye devam etmektedir.

f. Camilerde Ramazan ve Kurban Bayramlarında bayramlaşma merasimi de yapılmaktadır. Kurban kesenler, kurbanlarından bir kısmını camiye veya derneğe getirerek, kurban kesemeyenlere dağıtılmasını veya ihtiyacı olanlara verilmesini istemektedirler. Camiler böyle bir dini örfün yerine getirilmesine de vesile olmaktadır.

b. Din Görevlileri

Daha önce de belirtildiği gibi camisi olan her dernek din görevlisini kendisi temin etmek durumundadır. Bazı dernekler de T.C. Viyana Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği aracılığıyla T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan resmi olarak din görevlisi talep etmektedir. Derneklerin bu istekleri Din Hizmetleri Müşavirliği vasıtasıyla yerine getirilerek Türkiye'den resmi din görevlileri gelmektedir. Diğer Türk dernekleri özel olarak din görevlilerini kendileri temin etmekte ve bu din görevlilerinin ücretleri derneklerce karşılanmaktadır. Resmi din görevlilerinin ücretleri de 1985 yılına kadar dernekler tarafından ödenmekte iken, 1985 yılından beri resmi yolla Viyana Büyükelçiliği tarafından ödenmektedir. Resmi yoldan din görevlisi isteyen dernekler Avusturya genelinde (1990 yılı itibarıyla) otuzun üzerindedir.

Camilerde çalışan Türk din görevlilerinin vazifeleri genellikle şunlardır:

1. Namaz kıldırmak,
2. Vaaz ve irşat faaliyetlerinde bulunmak,
3. Çocuklara, gençlere ve yetişkinlere Kur'an ı Kerim okumayı ve di-
ni bilgileri öğretmek,
4. Derneğin sosyal ve kültürel faaliyetlerinin yürütülmesinde yardım-
cı olmak,
5. Bölge toplantılarına katılmak,
6. Sohbet toplantıları düzenlemek,
7. Cemaatin dini sorularını cevaplandırmak,
8. Düşün ve sünnet merasimlerine katılmak.

Avusturya'daki camilerde vazife yapan Türk din görevlilerinin mes-
leki, sosyal ve kültürel sorunlarıyla ilgili ayrıntılı bir araştırma da bulun-
maktadır (*).

Resmi ve özel din görevlileri, sayılan bu görevleri yapmaktadırlar.
Avusturya genelinde özel ve resmi din görevlileri bulunduran Türk der-
neklerinin üst düzey teşkilatlarının isimleri şöyledir:

1. Türk - İslam Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Dernekleri,
2. Avusturya Milli Görüş Teşkilatı,
3. İslam Kültür Merkezleri,
4. Türk Kültür Dernekleri,
5. Müslüman Cemaatler Birliği,
6. Bağımsızlar.

Bu derneklerden sadece "**Türk - İslam Kültür ve Sosyal Yardımlaşma
Dernekleri**" T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan resmi din görevlisi iste-
mektedir. Diğer dernekler grubu ise, camilerine din görevlilerini kendileri
temin etmektedirler. Bu dernekler grubunun diğer Avrupa ülkelerinde de
konfederasyon seviyesinde ayrı ayrı teşkilatları bulunmaktadır.

Resmi din görevlisi talebinde bulunan Avusturya genelindeki Türk
dernekleri 1990 yılı sonunda "**Avusturya Türk - İslam Kültür ve Sosyal
Yardımlaşma Birliği**" (Türkisch - İslamische Union für kulturelle und
soziale Zusammenarbeit in Österreich) adı altında teşkilatlanmışlardır.
Bu Birlik, Viyana'da kurulan merkezi bir dernek etrafında, onunla aynı
gayeleri paylaşıp, işbirliği yapan üye dernekler vasıtasıyla Avusturya'da-
ki bütün Müslüman - Türk vatandaşlarını içine alır. Kısa adı ATIB olan
Avusturya Türk - İslam Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Birliği Avusturya
Devleti'nin onayı ile, Türk Devleti ve Diyanet İşleri Başkanlığının deste-

(*) Mustafa Tavukçuoğlu, Yurtdışındaki Din Görevlilerinin Problemleri
- Avusturya Merkezli Bir Araştırma -, S. Ü. Sosyal Bil. Enst., Konya 1992
(Basılmamış Doktora Tezi).

ğinde, T.C. Viyana Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği'nin rehberliğinde, Avusturya'daki Türk vatandaşları ve derneklerinin üyeliği ile oluşan bir birliktir. Birliğin yönetim kurulu ve diğer organları, birliğe üye olan kişi ve dernekler tarafından üyeler arasından seçilir.

ATİB'in gayesini kısaca şöyle özetlemek mümkündür (25):

1. Avusturya'da yaşayan Türk vatandaşlarına tarafsız, hiçbir maddi menfaat beklemeden, en iyi dini, sosyal, kültürel ve eğitim hizmetlerini verebilmek.

2. Vatandaşlarımızın her türlü problemlerinin çözümünde yardımcı olmak, onların hakkını aramak.

3. Birliğe üye olan derneklerin mal varlığını korumak, kuruluş gayesine göre kullanılmasını sağlamak.

4. Vatandaşlarımızın en çok sıkıntı duyduğu, cenazelerinin yerinde defni veya memleketlerine nakli için, "**cenaze yardım fonu**" kurarak onlara maddi ve manevi destek sağlamak.

5. Vatandaşın hastalık, kaza veya herhangi bir felakete uğraması halinde imkanlar ölçüsünde yardımcı olmak.

6. İbadethane, cami, kütüphane, konferans salonu gibi tesisler açmak, mevcutları korumak ve geliştirmek.

7. İşçi çocuklarına ve öğrencilere yardım sağlamak, burs vermek, yurtlar, kurslar ve spor tesisleri açmak.

8. Dini ve kültürel yönden vatandaşları aydınlatmak, ehliyetli din görevlileri ve ilim adamları getirmek, vaaz, seminer ve konferanslar düzenlemek.

9. İsteyen her vatandaşa ve çocuklarına Kur'an öğretmek ve dini bilgiler vermek, İslam fıkına göre ibadetlerini yaptırmak, hac işlerinde yardımcı olmak.

10. Nişan, mevlüt, evlenme ve sünnet merasimleri için imkan sağlamak ve yardımcı olmaktır.

C.1.b. AVUSTURYA OKULLARINDAKİ FAALİYETLERİ

Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı'nın bu ülkedeki diğer en önemli görevi, okullardaki müslüman öğrencilere din dersleri için öğretmen yetiştirmek, temin ve tayin etmek ve İslam din dersleri ile ilgili organizeleri

yürütmektedir. Bu görev Avusturya yasalarıyla İslam Diyanet Teşkilatına bırakılmış, her türlü düzenleme bu kurumun yetkisine verilmiştir. Meselâ, bu teşkilat Avusturya'da İslam din dersi öğretmeni tayin eden tek mercidir.

İslam Diyanet Teşkilatı'nın 1990 yılına kadar İslam din dersleri için öğretmen yetiştiren bir kuruma sahip olmadığı ve imkanlarının elvermediği müşahade edilmiştir. Bundan dolayı bu teşkilat İslam din dersi öğretmeni ihtiyacını iki yolla gidermek durumunda kalmıştır.

a. Avusturya'da bulunan farklı milletlere mensup müslümanlardan dini eğitimi ve tahsili olan, din dersi öğretmenliği yapmaya muktedir olanları Diyanet Teşkilatı imtihanla öğretmen olarak tayin etmektedir. Böyle tayin edilmiş öğretmenler arasında Türk olanlar birinci sırayı, Mısırlılar ikinci sırayı almaktadır. Bu öğretmenlerin ücretleri Avusturya Eğitim Bakanlığı'nca karşılanmaktadır. Görev bakımından ise, öğretmenler bütün talimatlarını İslam Diyanet Teşkilatı'ndan almakta ve bu kurumun emirleri doğrultusunda çalışmaktadırlar. Teşkilatın bu yolla tayin ettiği öğretmen sayısı, Türk ve Arap olarak Avusturya genelinde 50'nin üzerindedir.

b. İslam Diyanet Teşkilatı ile T.C. Milli Eğitim Bakanlığı arasında yapılan bir anlaşmayla, ülkemizde orta öğretim kurumlarındaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branş öğretmenlerinden ihtiyacı kadar elemanı, yapılan imtihan neticesinde Avusturya'da görevlendirmektedir. Yapılan bu imtihanlarda din dersi öğretmenlerinde aranan en önemli niteliklerden birisi de Almanca bilgisidir. Bu niteliğin aranmasının en önemli nedeni, Avusturya yasalarına ve İslam Diyanet Teşkilatı Tüzüğü'ne göre, okullardaki öğretim dilinin Almanca olmasıdır. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nda yapılan yazılı ve sözlü imtihanlarda yeterli Almanca bilgisine sahip öğretmenlerin tesbiti yapıldıktan sonra, imtihanı kazanan öğretmenler T.C. M.E.B.'na bildirilir. Bakanlık bu öğretmenleri Ankara'da Devlet Lisân Okulu'ndaki Almanca programlarına katılmalarına veya Alman kültür merkezlerindeki programları izlemelerine yardımcı olmaktadır. Almanca kursu bitirdikten sonra bu öğretmenler Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı emrine, Viyana Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği aracılığıyla görevlendirilmektedir. Öğretmenlerin oradaki ücretleri Avusturya Eğitim Bakanlığınca ödenmektedir. Almanca bilgilerini pekiştirmek ve geliştirmek isteyen din dersi öğretmenleri Viyana'daki Goethe Enstitüsü'ne bir veya iki yarıyıl devam ederler. Buradan aldıkları belge ile Diyanet Teşkilatı'nın göstereceği bölgelerdeki okullarda göreve başlarlar. Resmi yolla tayin edilen Viyana ve diğer eyaletlerde Türk olan İslam din dersi öğretmeni sayısı Avusturya genelinde 26 civarındadır. Avusturya'daki toplam 80 civarındaki din dersi öğretmenin yarısından fazlası Viyana ve çevresindeki okullarda görev yapmaktadır.

Bu iki yolla tayin edilen öğretmenlerle her ay ve her yarıyıl başında ve sonunda İslam Diyanet Teşkilatı başkanı ve yetkililer, mutad şekilde durum değerlendirmesi yapmaktadırlar.

C.1.b/i. İslam Din Dersi ve Müfredat Programı

Avusturya yasalarına göre İslam din derslerinin organizesi ve yürütülmesi İslam Diyanet Teşkilatı'na bırakıldığından dolayı bu teşkilat, okulların ilk, orta ve lise kademelerine göre müfredat programları hazırlamıştır. Bu programlar Avusturya Resmi Gazetesi'nde 1983 yılında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Teşkilat bu program çerçevesinde değişik eyaletlerdeki 10.000'den fazla müslüman öğrencinin dini eğitim ve öğretimini üstlenmiştir (26).

Bundan dolayı Diyanet Teşkilatı 1984 yılından beri T.C.M.E.B.'dan yukarıda zikredilen yolla din dersi branş öğretmenlerini görevlendirmeye başlamıştır.

19 Ağustos 1983 tarih ve 167 sayılı Avusturya Resmi Gazetesi'nde yayınlanan 421 nolu tebliği İslam Din Dersleri Müfredat Programı ile ilgilidir (27). Bu programlar ilkokul 1. sınıftan lise son sınıfa kadar olan eğitim kademelerine hitap etmektedir.

C.1.b/ii. İslam Din Dersi Öğretmenlerinin Sorunları

Avusturya Resmi Gazetesi'nde yayınlanan 421 nolu tebliğe göre ilkokul 1. sınıftan lise son sınıfa kadar bütün kademelerde İslam din dersleri müfredatına geniş bir şekilde yer verilmiştir. Ancak bir programda bulunması gereken en önemli unsur olan "amaçlar" a yer verilmemiştir. Bu derslerin genel amaçlarıyla ilgili ayrıntılar ile konuların özel amaçları belirtilmemiştir. Sadece bazı didaktik açıklamalara temas edilmiştir.

Bu müfredat programlarına göre hazırlanmış ders kitapları bulunmamaktadır. Ders kitaplarının olmayışı, din dersi öğretmenlerini daha fazla diyalog kurmaya sevk etmektedir. Bu diyaloglar neticesinde, öğretmenler müfredata uygun ders kitabı yazma hazırlıklarına girişmişlerdir. Bu çalışmaların ilki olan 1. ve 2. sınıf ile 3. ve 4. sınıfların müfredatına uygun metin - resimli, fakat daha çok metin ağırlıklı kitabın yazarı Türk din dersi öğretmenidir (28). Aynı yazarın benzer özellikleri olan 5. ve 6. sınıf ile 7. ve 8. sınıfların müfredatına uygun kitabı da orta okullardaki müslüman öğrenciler içindir (29). Müfredata uygun olarak hazırlanan bu kitap-

(26) *Religionen in Österreich*, s. 36; Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 34/3 ve 37.

(27) Avusturya Resmi Gazete, 19 Ağustos 1983, sayı 167, 421 nolu tebliğ, ss. 1952-1956.

(28) Hikmet Selçuk, *Glaubensbuch I*, Wien 1988.

(29) Hikmet Selçuk, *Religionsbuch 2*, Wien 1988.

lar, ancak yardımcı ders kitabı olarak öğretmenlerin el kitabı mahiyetindedir. Metin ağırlıklı olduğu için özellikle ilkokul öğrencilerinin seviyelerine hitap etmemektedir. Bundan dolayı öğretmenler bu kitapları yardımcı ders kitabı olarak kullanmaktadırlar. Bunun dışında özellikle ilkokullar için ders araç ve gereci olarak öğretmenler kendi tecrübelerine ve konularına göre öğrencilere şekil ve resim ağırlıklı fotokopi materyalleri vermektedir. Bunların yanında İslam Diyanet Teşkilatı, Avusturya Eğitim ve Sanat Bakanlığı aracılığıyla yardımcı ders kitabı temin etmektedir. Temin edilen bu yardımcı ders kitapları ve Kur'an-ı Kerim'ler müslüman öğrencilere, öğretmenleri aracılığıyla ücretsiz dağıtılmaktadır. İlkokul ve ortaokul düzeyindeki öğrencilere verilen bu kitaplar Almanya'daki İslam merkezlerinden temin edilmektedir (30).

Lise müfredat programına göre hazırlanmış bir ders kitabı da bulunmamaktadır. Yardımcı ders kitabı olarak lise öğrencilerine de öğretmenleri aracılığıyla ücretsiz kitap verilmektedir (31). Liselerde ders kitabının olmayışı, belki de müslüman Türk öğrencilerinin liselerdeki sayısının azlığından kaynaklanmaktadır.

İlkokul, ortaokul ve liselerde İslam din derslerine giren öğretmenler, özel bir konumu olan ve Müslüman Türk öğrencilerinin bir hayli kalabalık olduğu "**Sonderschule**"lerde de (zihni ve bedeni engelli öğrencilerin devam ettiği okullar) derse girmektedirler. Bu okullar için ayrı bir müfredat ve yardımcı ders kitapları yoktur. İlk ve ortaokullarda kullanılan müfredat bu okullarda da aynen kullanılmaktadır.

Avusturya eğitim yasalarına ve İslam Diyanet Teşkilatı Tüzüğü'ne göre (32), okullardaki öğretim dili Almanca olduğu için, yardımcı ders kitapları ve öğrencilere verilen materyaller de Almanca'dır. Öğretim dilinin ve öğrencilere ders araçları ve materyalleri olarak verilen kitapların Almanca olması, öğretmenler ve öğrenciler arasında bazı sıkıntılar doğurmaktadır. Özellikle öğretim dilinin Almanca olması, öğrenci ve velilerin bu derslere olan rağbetini azaltmaktadır. Nitekim bir öğrenci velisi tarafından İslam din dersi öğretmenine gönderilen mektupta, dersi Almanca anlatmaya devam etmesi halinde çocuğunu göndermeyeceğini belirtmiştir.

(30) a) Ahmad von Denffer, **Ein Tag mit dem Propheten**, Haus des Islam, Aachen 1983.

b) Al-Nawawi, **Vierzig Hadite**, Aus dem Arabischen von Ahmad von Denffer, London 1979.

c) Ahmad von Denffer, **Islam für Kinder**, Haus des Islam, Aachen 1983.

d) **Der Qur'an**, Köln 1983.

(31) Muhammed Hamidullah, **Der Islam**, Islamisches Zentrum, Aachen 1983.

(32) Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 7, 34.

Din dersi öğretmenleri, dersleri Almanca olarak anlattığında Türk öğrencilerin sayıları ve ilgileri azalmakta, Türkçe olarak anlattığında ise sınıftaki Arap, Yugoslav ve Arnavut öğrenciler konulara yabancı kalmaktadır. Öğrencilerine birşeyler öğretmek için çırpınan öğretmenlerin bu konudaki beceri ve maharetleri her türlü takdirin üzerindedir. Öğretim dilinin Almanca olması hususu öğretmen - öğrenci ve veliler arasında problem olarak varlığını sürdürüp gitmektedir.

Bu dersin öğretmenleri okullarda 10 kişiden fazla olan müslüman öğrenciler için, haftada iki saat, 10'un altındaki öğrencilere ise haftada bir saat din dersi vermektedirler (33).

Din dersi öğretmenlerinin müfredat ve öğrencilerin özellikleri ile ilgili problemlerinin yanında Türkler'in bulunduğu bölgelerdeki okullarda, İslam din dersleri için sınıf oluşturmak gayretleri ve bu maksatla aile ziyaretleri konusundaki çabaları da manidardır. Bu çabalar sonucu sınıf oluşturan veya öğrenci adedini fazlalastırmak isteyen öğretmenler, bunun için çok uzak mesafelere seyahat etmek zorunda kalmaktadırlar. Bazı öğretmenlerin 150-200 km mesafedeki bir okula günü-birlik gidip gelmeleri bu çaba ve gayretlerinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Özellikle Viyana ve çevresi bunun örnekleriyle doludur. Viyana içinde bir İslam din dersi öğretmeni, bir günde en az iki veya üç okula, uzak mesafelerde olmasına rağmen, ders vermek için seyahat etmektedir. Öğretmenlerin bu sıkıntılarında bir de ev problemleri ve kendi ailevi düşünceleri ilave edildiğinde bu mesleğin tabiatında var olan feragat ve fedakarlık gibi hususiyetler İslam din dersi öğretmenlerinin şahsiyetinde bir abide gibi görünmektedir. Viyana ve çevresinde bir günde üç ayrı okulda ders veren bir din dersi öğretmeni ile, bir defasında, okuldan sonra akşam üzeri küçük bir kasabadaki Türk camisine uğramıştık. Camide bulunan gençlerle sohbet ettikten sonra, gençler öğretmenden kendileri için Almanca dersi vermesini istediler. Bu gençler Almanca bilmiyorlardı. Cami ve dernek köşelerinde vakit geçirip duruyorlardı. Kendilerine niçin çalışmadıklarını sorduğumuzda, hiç dil bilmediklerini ve bu yüzden iş arama ve çalışma imkanlarının olmadığını söylediler. Bunun üzerine din dersi öğretmeni haftada iki akşam bu dernekte gençlere Almanca dersi için program yapabileceğini ifade etti ve de öylece program yapıldı. Bu din dersi öğretmenin dinlenecek, istirahat edecek hatta yemek yiyecek zamanının bile çok kısıtlı olduğunu, akşamları bu ve benzeri programlar yüzünden saat 24'den önce evine gelemediğini bildiğim halde, öğretmen arkadaşına "bu programı nasıl becereceksin" dediğimde, cevabı gerçekten çok anlamlıydı. "Biz bu gençlere sahip olmaz isek batı dünyası ve kültürü bu gençlerimizi aç kurtlar gibi yutar gider. Bu gençlerle meşgul olmayı ve onlara rehberlik yapmayı kendime vazife addediyorum."

Bu örnek Avusturya'daki İslam din dersi öğretmenlerinden sadece birine veya birkaçına aittir. Bu tip örneklerle Viyana ve çevre eyaletlerde sık rastlamak mümkündür.

Öğretmenler bundan başka, okullardaki İslam din derslerine müslüman öğrencilerin devamını sağlamak amacıyla Türk ailelerini evlerinde tek tek ziyaret etmektedirler. Farklı bölgelerdeki böyle ziyaretlere her yıl gereken önem verilmektedir. İslam din dersi öğretmenlerinin bu konudaki gayretleri her türlü takdirin üzerindedir.

C.2. İSLAMLA İLGİLENEN DİĞER KURULUŞLAR VE YAYINLARI

Avusturya'da çeşitli zamanlarda İslamî muhtevalı bazı dergiler çıkarılmıştır. Bunlar arasında İslam Sosyal Hizmetler Cemiyeti tarafından dört ayda bir Almanca, Boşnakça ve Türkçe olarak yayınlanan "**Der gerade Weg**"; İsmail Baliç (34) tarafından yine Almanca, Boşnakça, bazen de Türkçe ve İngilizce olarak üç ayda bir çıkarılan "**İslam und der Westen**"; 1975'den beri yayın hayatını sürdüren ve Avusturya ile Arap ülkeleri arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri konu alan Arapça "**Merhaba**"; 1951 - 1955 yılları arasında çıkarılan "**Vox Orientis**" ve 1958 - 1972 arasında üç ayda bir çıkarılan "**Bustan**" adlı dergileri saymak gerekir. 1952 - 1979 yılları arasında Viyana'da "**Muslimische Bibliothek**" adlı seri içinde birçok İslamî kitap yayımlanmıştır. Ayrıca Viyana'daki müslüman öğrenci dernekleri tarafından da küçük İslamî kitaplar yayınlanmaktadır.

Avusturya'da pek çok enstitü ve dernek İslam kültürüyle yakından ilgilenmektedir. Viyana Üniversitesi'ne bağlı olarak "**Şarkiyat Enstitüsü**" (Orientalisches Institut) 1886, "**Purgstal Derneği**" (Purgstall Gesellschaft) 1958, 1851 - 1948 yılları arasında faaliyette bulunan "**Şark Dilleri Öğretim Kurumu**" (Öffentliche Lehranstalt für orientalische Sprachen) ve Diploması Akademisi (Diplomatische Akademie) (1962), Afro-Asiatisches Institut in Wien (1953), aynı zamanda İslamî ilimlerle de ilgilenen kuruluşlardır (35). Bu kurumların Avusturya'da İslamiyet ile ilgili çalışmaları geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Sayılan bu kuruluşlar İslam ilimleri ve şarkiyatla ilgilenmektedir.

Avusturya'da şarkiyatla ilgili süreli yayınlar ise şunlardır. "**Vienna Orient Journal**" (Viyana Şarkiyat Dergisi) 1886, daha sonra bu dergi yerini "**Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes**"e (Avusturya Şark Araştırmaları Dergisi, 1915) bıraktı. Archiv für Orientforschung

(34) Bosna - Hersekli ve Avusturya İslam Diyanet Teşkilatının kurucularından olup, halen Avusturya'da bulunmaktadır.

(35) İsmail Baliç - M. Yaşar Aydın, T.D.V. İslam Ansiklopedisi IV, İstanbul 1991, s. 179.

(Şarkiyat Araştırmaları Arşivi, Dergi, Viyana 1923); Wiener Beiträge zur Kunst und Kulturgeschichte Asiens (Viyana Asya Sanat ve Kültür Tarihi Dergisi, 1925); Wiener Beiträge zur Kultur, Geschichte und Linguistik (Viyana Kültür Tarih ve Dil Bilimi Dergisi, 1930); Wiener Völkerkundlich Mitteilungen (Viyana Etnoloji Araştırmaları Dergisi, 1953).

Avusturya kütüphaneleri İslami yazmalar bakımından çok zengindir. Avusturya şarkiyatçıları gördükleri destekle Saray Kütüphanesi'ne değerli bir şark yazmaları hazinesi kazandırmışlardır. J. von Hammer'in (ö. 1856) şahsi kütüphanesindekilerin de katılmasıyla bu kolleksiyon daha da zenginleşmiştir. Bugün Avusturya Millî Kütüphanesi'nde bulunan Saray Kütüphanesi'ne ait Arapça, Farsça, ve Türkçe yazmaların kataloğu G. Flügel tarafından "**Die arabischen persischen und türkischen Handschriften der k. k. Hofbibliothek zu Wien, I - III, Wien, 1865 - 1867**"; Arapça yazmaların kataloğu da Helene Leobenstein tarafından "**Katalog der arabischen Handschriften der österreichischen Nationalbibliothek, Wien, 1970**" neşredilmiştir (36).

Avusturya'da İslamiyetle ilgili neşriyata yer veren başka araştırmalar da bulunmaktadır (37).

D. T.C. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN YURT DIŞINDAKİ İŞÇİ KURULUŞLARINA YAPTIĞI DİN HİZMETLERİ FAALİYETİ

T.C. Hükümetlerinin yaptığı anlaşmalar gereği olarak yurtdışına 1961 yılından bu yana işçi gönderilmektedir. Özellikle Batı Avrupa ülkelerine gönderilen işçilerin sayısı aileleriyle birlikte milyonlarla ifade edilmektedir. Çoğu, Anadolu'nun fakir bölgelerinden yeterli kazanç için kopup giden insanlarımız, alışmadığı yabancı bir çevrede çeşitli ihtiyaçların baskısı altında yaşamakta, özellikle son yıllarda ilgili kurumları tedbirler almaya zorlamaktadır.

İnsan, yaratılışı gereği olarak karmaşık ihtiyaçları bulunan bir varlıktır. İnanma ve kültürel ihtiyaçlarından beşeri ihtiyaçlarına ve yurt hasretine kadar tatmin arayan kollektif duygular insanın özelliğidir. Kendine mahsus belli yaşayış alışkanlığını bırakıp, para kazanma umuduyla yurtdışına çıkan insanımız, kendisini birdenbire dini, dill, kültürü ayrı insanlar arasında bulmuştur. Yabancı dil ve diğer gerekli bilgiler konusunda asgari bir eğitime alınmadan çıkış izni verilen bu insanlar, gittikleri yerlerde

(36) Davut Dursun, T.D.V. **İslam Ansiklopedisi IV**, İstanbul 1991, ss. 191 - 192.

(37) Kirstin Arat, a.g.a., ss. 108 - 109.

çevrelerini yadırgamışlar, buldukları çevre de onları yadırgamıştır. Bu sonuç kaçınılmaz bir zorunluluktur. Zira insan makine değildir, alışkanlıkları, arzuları, inançları ve kompleksleri vardır. Aynı milletler aynı kültürler bu zorunluluğun tabii bir sonucudur.

Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışında çalışmakta bulunan vatandaşlarımızın dinî, kültürel ve ibadet ihtiyaçlarını karşılamak üzere, ancak 1970'li yıllarda sadece ramazan ayı ve kurban bayramı dolayısıyla yurtdışına din görevlisi gönderme imkanı bulabilmiştir. 1970'li yıllara gelinceye kadar, arada geçen 15 yıllık süre içerisinde yurtdışına gönderilen vatandaşlarımızın sorunlarıyla ilgilenilmediği görülmüştür. 1974 yılından itibaren işçilerimizden gelen yoğun talep üzerine, sadece Ramazan aylarında ve Kurban bayramlarında, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca talepte bulunan işçi derneklerine din görevlileri gönderilmeye başlandı. Böyle geçici görevle yurtdışına giden din görevlileri yurda döndüklerinde oralarda gördükleri ve yaşadıklarını bir rapor halinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na sunmaktadırlar. 1976 yılı Ramazan ayı ve kurban bayramında yurtdışına gönderilen toplam 138 din görevlisinin yerinde tesbitlerini, rapor halinde bildirmeleri, konuya ciddiyetle sarılma zamanının çoktan gelip geçtiğini göstermiştir. 1976 ramazan ayında 92, kurban bayramında 46 olmak üzere, Çalışma Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nca, Almanya, Avusturya, İsviçre, Fransa, Hollanda, Belçika, Danimarka, İsveç ve Avusturya'ya gönderilen din görevlilerinin yurda dönüşlerinde verdikleri raporların tevhid edilmesi ve bu raporların neticeleri, ilgilileri ve yetkilileri harekete geçiren aksiyon olmuştur. Din görevlisi istenilen bu raporlarda üzerinde durulan en önemli hususları şöyle sıralamak mümkündür (38):

1. Vatandaşlarımızın devletimize olan güvenirlilik duygusu sarsılmıştır.
2. Vatandaşlarımız kültürde yozlaşmışlardır.
3. Vatandaşlarımızda yalnız kalmışlık duygusu hakimdir.
4. Her iyinin yabancıya ait olduğu fikri yerleşmiştir.
5. Kendilerine diğer yabancı işçilerden farklı muamele yapılmaktadır.
6. Köln Radyosu'nun menfi yayınları vatandaşlarımızı karamsarlığa itmektir.
7. Konsolosluklarla münasebetlerde karşılaştıkları ilgisizlik vatandaşlarımızı üzmektedir.
8. Eğitim ve kültür hizmetleri verilmemektedir.
9. Çocukların eğitimi ve öğretimi problemi vardır.

(38) Hamdi Mert, **Yurtdışı İşçi Meseleleri ve Çareleri**, Diyanet Gazetesi, 1.12/1977 - 15.7.1978, sayı 178 - 193, ss. 9; Orhan Gizli, **Dış Ülkelerde Çalışan Türk İşçilerinin Karşılaştıkları Dinsel Etkiler Üzerine Psiko - Sosyal Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1981, ss. 95, 97, 100 - 101.

10. Çocuklar - gençler ve yetişkinlerin din eğitimi ihtiyacı, ibadet yerleri ve imkanları.
11. Yurda izinli geldiklerinde karşılaştıkları güçlükler...

Yurtdışında çalışan işçilerimizin bu ve benzeri birçok problemleri vardır. Özellikle manevi alanda görülen boşluk onları perişan etmiştir. Bugün 16 - 24 yaşlarındaki 2. veya 3. nesil diye ifade ettiğimiz vatandaşlarımızın çocukları dinlerini yeteri kadar bilmedikleri gibi, dilimizi dahi konuşamamaktadır. Binlerce insanın bulunduğu şehirlerde yaşayan işçilerimiz birçok zararlı propogandanın etkisi ve baskısı altındadırlar. Batı medeniyetinin her çeşit baskısı altında geleceklere ait net bir düşünceleri yoktur. "Türkiye'ye dönmeyi düşünüyor musun?" sorusuna müsbet cevap verebilene pek güç rastlanmaktadır. Sebebi üzerinde durulduğunda Türkiye'de kendilerine gösterilen muamelelerden, meşakkatlerden ve ekonomik sıkıntılardan söz etmektedirler.

İşçilerimiz yurtdışında kendi imkanlarıyla dernek kurup, mescidler açmışlardır. Kurdukları derneklerine siyaset karıştırılmış, eğilimleri istikametinde din görevlisi aramaya koyulmuşlar, aranan bu evsafa kimse-leri de bulmuşlardır. Türkiye'deki görevlerinden istifa ederek buralara din görevlisi olarak gidenlerin dışında, hiçbir resmi görevi olmadığı halde, dinin hükümlerini yeterince tahsil etmeden işçi statüsü ile bu ülkelere giden bazı vatandaşlarımız, bahsedilen bu mescidlerde görev yapmaktadırlar. Faydadan hali olmayan bu gayretler her zaman aynı sonucu vermemektedir. Bölünmüş işçilerimizi İslam'ın birleştirici gerçeği etrafında toplayamamaktadır. Onların İslamı çok iyi bilen, söylediğinin farkında olan, birleştirici, bütünlendirici, memleketimizin şartlarını idrak eden din görevlilerine şiddetle ihtiyacı vardır.

Diyanet İşleri Başkanlığı 1978 yılı sonlarına kadar yurtdışında bulunan işçilerimize sadece Ramazan ve Kurban Bayramı vesilesiyle din görevlisi göndermeye devam etmiştir. Ayrıca seçimleri Diyanet İşleri Başkanlığınca yapılmak şartıyla Çalışma Bakanlığı sosyal yardımcı (din görevlisi) kadrolarına atamalar yapmıştır. Bu görevliler çalışma müşavir ve ateşelikleri nezdinde görevlendirilmişlerdir. 1978 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı altı ay sürelerle yurtdışına din görevlisi gönderme uygulamasına başlamıştır. Yapılan bir genelge ile durum işçi derneklerine duyuruldu. İstekte bulunan derneklere, seçilen din görevlileri gönderildi. İlk olarak 19 görevli gönderildi. 1979 yılı Ramazan ayında gönderilen görevlilerden 13'ünün süreleri 6 ay uzatıldı. 1980 yılı başlarında 38 görevli daha gönderildi. Uzatma süreleri sona erenlerin yerlerine yenileri gönderildi. 1980 Ramazan ayından önce bir yıllığına 60 görevli gitti. Bu görevlendirmelerin yanında 1982 sayılı kanunla kurulmuş bulunan yurtdışı teşkila-

tının kadrolaşmasına ilişkin çalışmalar sürdürülmüştür. Bakanlar Kurulu kararı ile ilk defa tahsis edilmiş bulunan 10 adet "**Yurtdışı Din Hizmetleri Müşavirliği**" (39) kadrolarından ilk etapta 4'ü kullanılmıştır. Bu müşavirlikler Brüksel, Lahey, Bonn ve Canberra (Avusturalya) büyükelçiliklerinde açılmıştır.

Belçika resmi makamlarının Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan isteğine karşılık bu ülkeye ilk defa 1979 yılında 17 din dersi öğretmeni tayin edilmiştir. Bu öğretmenler Bakanlar Kurulu Kararı ile üç yıl süreyle maaşsız izinli olarak Belçika'ya gönderilmişlerdir. Maaşları Belçika makamlarınca ödenmektedir. Bu görevliler, okullardaki öğretmenlik dışında buldukları bölgelerdeki mescidlerde cuma namazlarını kıldırarak, tatil günleri işçilerimize vaaza devam etmektedirler. Aynı statü ile 1980 yılında da 12 din dersi öğretmeni daha gönderilmiştir (40).

Belçika dışındaki ülkelere gönderilen din görevlilerinin ücretleri görev yaptıkları Türk derneklerince karşılanmıştır. 1985 Temmuz ayına kadar Diyanet İşleri Başkanlığı, gönderilecek din görevlisi ve gideceği yerdeki derneğin uymasını istediği hususları bir taahhütname halinde belirlemiştir. Bu taahhütname din görevlisi talebinde bulunan derneklere gönderilmiştir. Taahhütnamede derneğin ve din görevlisinin uyması gereken hususlara yer verilmiştir. 1985 Temmuz'undan sonra yurt dışına gönderilen din görevlilerinin maaşları T.C. Dışişleri Bakanlığı bütçesinden ödenmeye başlanmıştır.

1979 yılında 6 ay geçici görevlendirme ile başlayan din görevlisi talebi karşısında, Diyanet İşleri Başkanlığı geçici 6 aylık süreyi bir yıla çıkarmıştır. 1980'li yıllardan sonra dernekler camilerinde daimi bir din görevlisi buldurmak istemişlerdir. Derneklerin bu yoğun talebi karşısında Diyanet İşleri Başkanlığı din görevlisi göndermeye devam etmiş, ancak bu isteklerin hepsini yeterince karşılayamamıştır. Çünkü Türk derneklerinden bir kısmı da din görevlilerini kendileri temin etmek durumunda kalmışlardır. Diyanet'in 1979 - 1985 yılları arasında yurtdışına gönderdiği din görevlilerinin dağılımları şöyledir (41):

-
- (39) Nihat Aytürk - Y. Çelik - E. Şahinaslan, **Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi**, (1924 - 1987), T.C. Başbakanlık D.İ.B. APK. Dairesi Başkanlığı, Ankara 1987, ss. 13 - 150.
- (40) Ahmet Efe, "Din Hizmetleri Dairesi Başkanı Sami Uslu İle Yurtdışında Çalışan İşçilerimizin Dini Eğitimleri Konusunda Bir Raporaj." Diyanet Gazetesi 1.7.1980, sayı 240, s. 8.
- (41) D.İ.B. Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arşiv Dökümanı, Geçici Süreli Görevliler, ss. 1 - 3.

1979	19
1980	75
1981	91
1982	173
1983	96
1984	192
1985	148

7 yılda toplam 794 din görevlisi yurt dışında görevlendirilmiştir. Bu sayılara ramazan ayı ve kurban bayramında gönderilen din görevlileri dahil değildir. Görev süreleri dolan din görevlilerinin yerine yenileri gönderilmektedir. Bir din görevlisi yurtdışında en fazla uzatmayla birlikte 5 yıl kalabilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Yurtdışı Teşkilatında görevli personel sayısı 9. 4. 1991 tarihi itibarıyla ülkelere göre şöyledir. (42)

Sıra No	Ülke Adı	SÜREKLİ PERSONEL					GEÇİCİ SÜRELİ DİN GÖREVLİSİ					GENEL TOPLAM
		Müşavir	Araç	Araç Yardımcısı	Sosyal Yardımcı	Ülke Toplamı	Dişleri Bakanlığı Bütçesinden Ücretlerini alan personel	DİTB ve Yurtdışı Vakıflarından ücret alan personel	Maaşsız Mezun Personel (Öğretici - Din Görevlisi)	Yevmiye Alanlar	Ülke Toplamı	
1	F. Almanya	1	4	1	15	21	406	3	-	-	409	430
2	A.B.D.	1	-	-	1	2	3	-	-	-	3	5
3	Avustralya	-	-	-	2	2	12	-	-	-	12	14
4	Avusturya	1	-	-	-	1	26	-	-	-	26	27
5	Belçika	1	-	-	1	2	36	-	52	-	88	90
6	Danimarka	1	-	-	1	2	18	-	-	-	18	20
7	Fransa	1	-	-	1	2	63	-	-	-	63	65
8	Hollanda	1	1	-	1	3	80	1	-	-	81	84
9	İsveç	-	-	-	-	-	6	-	-	-	6	6
10	İsviçre	1	-	-	-	1	15	-	-	-	15	16
11	Kanada	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
12	Norveç	-	-	-	-	-	3	-	-	-	3	3
13	S. Arabistan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	K.K.T.C.	-	-	-	-	-	-	-	-	50	50	50
	TOPLAM	8	5	1	22	36	669	4	52	50	775	811

Gönderilen bu sürekli ve geçici süreli personelin yanında her yıl ramazan ayında bir ay süre ile çok sayıda din görevlisi de yurtdışına gön-

derilmektedir. 1991 yılı ramazan ayında bu şekilde gönderilen din görevlilerinin sayıları da şöyledir (43):

Almanya	207
Hollanda	41
Fransa	41
Danimarka	13
Belçika	12
Avustralya	5
Avusturya	4
İsveç	3
K.K.T.C.	8
S.S.C.B.	9
Moğolistan	1
Yugoslavya	1
İsviçre	12
Toplam	357

Rakamlardan da anlaşılacağı gibi Avrupa ülkelerine gönderilen din görevlilerinin sayısı diğerlerinden fazladır. Bu görevliler ramazan ayından sonra yurda dönmektedirler. Ramazandan sonra ise yurtdışındaki Türk dernekleri kendilerini yalnız hissetmekte, adeta gelecek olan ramazan ayını ipe çekmektedirler. Ramazan ayından sonra din görevlilerinin yerleri baş bırakılmakta veya ehliyetsiz ellere teslim edilmektedir. Böylelikle vatandaşlarımız arasında bölünmeler ve huzursuzluklar baş göstermektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı teşkilatında çalışan tüm görevlileri, bu görevlerine başlamadan önce kısa süreli kurs ve seminerlere tabi tutulmaktadır. Bu kurs ve seminerlerde uygulanmak üzere, yurt dışına gönderilecek personel için Din İşleri Yüksek Kurulu'nca bir "**Müfredat Programı**" hazırlanmıştır. Bu müfredat programında, yurtdışında görevlendirilen personelin, buldukları ülkenin şartlarına göre eğitilmeleri hedeflenmiştir. Bunun için de 5 ünite geliştirilmiş bulunmaktadır. Bu müfredat programının ne kadar süre içinde uygulanabileceği konusunda bir açıklık bulunmamaktadır.

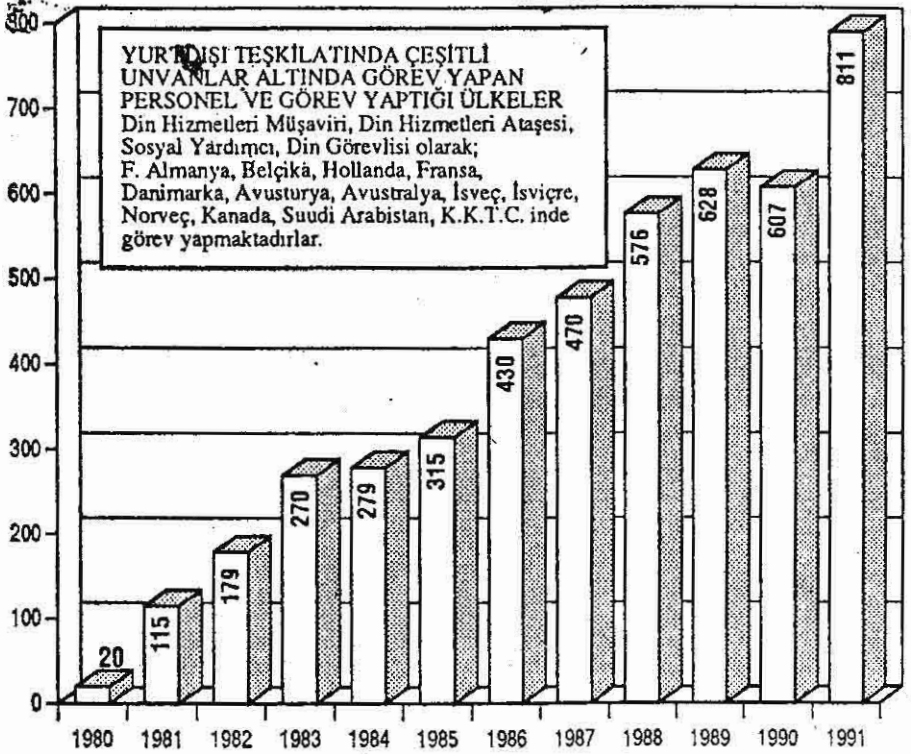
Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı teşkilatında herhangi bir görev tayin edilebilmek için genel ve özel şartlar aranmaktadır. Bu şartlara mensup olan Diyanet mensupları, sınavla yurtdışına Din Hizmetleri Mü-

(43) D.İ.B. Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arşiv Dökümanı, D.İ.B.'nin Çeşitli Ülkelerde Bulunan Türk Vatandaşlarına ve Müslüman Soydaşlarımıza Yönelik Faaliyetleri, s. 1.

şaviri, Din Hizmetleri Ateşesi, Sosyal Yardımcı, İdari Ateşe ve Din Görevlisi olarak atanabilmektedirler.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sınavla gönderdiği yurt dışı teşkilatında çeşitli ünvanlar altında görev yapan personel sayısının yıllara göre dağılımı (1980 - 1991 arası) şöyledir (44) :

YURTDIŞI TEŞKİLATINDA ÇALIŞAN TOPLAM PERSONEL SAYISININ YILLARA GÖRE DAĞILIMI

E. AVUSTURYA'DAKİ İSLAMİ FAALİYETLERİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Avusturya'da uzun süren çalışmalardan sonra İslam'ın din olarak 1979 yılında resmen kabulü ile, bu ülkede zaten potansiyel olarak var olan İslamın ve müslümanların bir teşkilat etrafında toplanmaları sağlan-

(44) D.İ.B. Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arşiv Dökümanı.

mıştır. Müslümanların hızla cemaatleşmeleri resmîlik kazanmıştır. Cemaatleşen müslümanlar biraraya gelerek "Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı"nı kurmuşlar ve bu teşkilata işlerlik kazandırabilmek için gerekli tüzüğü de resmi makamlardan tasdik ettirmişlerdir. Avusturya İslam Diyanet Teşkilatının Kuruluş Tüzüğü incelendiğinde iki önemli husus göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi müslüman cemaatlerin kurdukları dernekler, camiler ve din görevlileriyle ilgilidir; ikincisi ise, okullardaki İslam Din Dersleri ve öğretmenleriyle ilgili olup, bu teşkilatın ağırlıklı olarak ilgilendiği hizmet birimidir. Camiler ve din görevlileri dernek idarecileriyle kendi hallerine bırakılırken, idari ve dini yönden herhang bir denetime de tabi tutulmamaktadır. Dernekler sadece mali yönden Avusturya makamlarınca denetim görmektedir.

Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı esas itibariyle okullardaki İslam din derslerinin organizesini yürütmektedir. Organizeyi yürüten bu teşkilatın en üst düzeyde yetkisi olan bir şahısdır. Bu şahsın direktifleriyle teşkilat yönetilmektedir. Teşkilat Tüzüğüne göre, istişari karar kurulları bulunmasına rağmen, uygulamada böyle bir organın işletilmediği, karar mekanizmasının bir şahsa bağlı olduğu görülmüştür. Yine teşkilat tüzüğüne göre, bu kuruluş, İslam Din Dersi Öğretmeni yetiştirmek veya temin etmekle görevli olmasına rağmen, İslam ülkelerinden özellikle Türkiye'den İslam Din Dersi öğretmeni getirmeyi tercih etmiştir. Avusturya'da İslam Din Dersi öğretmeni yetiştirmek için özel veya resmi bir kurum açma yolunda bir faaliyet içine girilmemiştir. Resmi ve hukuki yönden herhangi bir sıkıntısı olmayan İslam Diyanet Teşkilatının bu yönde bir faaliyet gösteremeyişi, teşkilat yönetiminin bir şahsa ait olmasına bağlanabilir. Türkiye'den ve İslam ülkelerinden getirilen İslam Din Dersi öğretmenlerinde Almanca bilme, dini yükseköğrenim görmüş olma ve pedagojik formasyon şartı aranırken, Avusturya'da mahalli olarak tayin edilen İslam Din Dersi öğretmenlerinde, Almanca bilme ve çocuklara öğretebilecek kadar dini kültürü olma şartı aranmaktadır. Mahalli tayinlerde liyakat ve pedagojik formasyonun aranmayışı dikkat çeken bir husus olmuştur. Müslümanlar için dikkat çeken bir husus daha vardır ki, o da, İslam Diyanet Teşkilatının Viyana içindeki iki çalışma bürosunun bulunduğu binalardır. İslamın ve müslümanların temsil edildiği bu binalar gerek dış ve gerekse iç görüntüsü itibariyle metruk binalar görünümündedir. İslamla ve müslümanların manevi şahsiyetiyle bağdaşmayan bu binalar bakımsızlıktan ve ilgisizlikten dolayı son derece kötü bir manzara arz etmektedir. Diğer dinlerin temsil edildiği binalarda bu duruma rastlanmamaktadır. Bir teşkilatın beyni durumundaki idari binalarının her yönden sağlıklı olması,

faaliyetleriyle de yakından ilgilidir. Daha etkili ve sağlıklı faaliyet yapabilmek için bu teşkilatın bulunduğu çalışma bürolarının en azından Avusturya standartlarına kavuşturulması gereklidir.

Hizmetlerin yürütüldüğü irtibat bürolarının bu olumsuzluklarına karşılık, Avusturya İslam Diyanet Teşkilatının İlk, Orta ve Liseler için Avusturya Resmi Gazetesinde yayınlanan İslam Din derslerinin müfredat programının didaktik oluşu, yaş gruplarına göre müfredatın tesbit edilmesi, öğrencilere her yıl (özellikle ilkokul öğrencilerine) Kur'an-ı Kerim ve yardımcı ders kitaplarının ücretsiz dağıtılması, eğitim - öğretim bakımından olumlu gelişmeler olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca bu teşkilat, İslam Din Dersi öğretmenlerinin maaş ve ücretlerinin Avusturya devletince ödenmesini sağlamıştır.

Özellikle Viyana ve çevresinde İslami neşriyat ve araştırmaların yapılmasına müsait bir ortam bulunmaktadır. Matbu ve yazma olarak Viyana Milli Kütüphanesi ve Üniversite Kütüphanelerinde kaynak eserler mevcuttur. Ancak İslam Diyanet Teşkilatının müstakil bir kütüphanesinin olmaması İslam Din dersi öğretmenlerinin eksikliğini dile getirdikleri husus olmuştur. İslam Diyanet Teşkilatına bağlı olmayan ve müstakil bir kuruluş olan Viyana İslam Merkezinde geniş çaplı olmasa da bir kütüphanenin varlığı öğretmenleri biraz rahatlatabilmektedir.

Avusturya İslam Diyanet Teşkilatının müslüman cemaatlerle, T.C. Viyana Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği ile diyalog ve işbirliğinin istenilen seviyede olmadığı da Avusturya'daki müslümanlar arasında yaygın bir kanaat halindedir.

Resmi ve özel din görevlileri, camilerde sayıları beklenenin altında olmasına rağmen çocuklara - gençlere ve yetişkinlere çoğu zaman bir program dahilinde eğitim faaliyetinde bulunmaktadırlar. Zaman zaman Türk ve yabancı basına yansıyan küçük çaplı hatim merasimleri, bilgi yarışmaları vb. faaliyetler din görevlilerinin bu gayretlerinin bir göstergesidir.

Resmi din görevlileri kendileriyle ilgili problemlerini T.C. Viyana Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği veya Sosyal Yardımcılığı aracılığıyla çözmeye şansına sahip iken, özel din görevlileri sorunlarını dernek idarecileriyle gidermeye çalışmakta, şayet dernek idarecileriyle anlaşmazlık sağlanamazsa dernek ve cami değiştirmek zorundadırlar. Özel din görevlileri resmi din görevlilerine nazaran daha sık cami değiştirmek durumunda kalmaktadırlar.

Avusturya İslam Diyanet Teşkilatında olduğu gibi, Viyana Din Hizmetleri Müşavirliği de, hem İslam Diyanet Teşkilatı hem de özel türk der-

neleriyle diyalog kurmakta zorlanmaktadır. Resmî din görevlisi sayısının özel derneklerdeki din görevlisi sayısının yarısına yakın olması, diyalog kurmada zorlanmanın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Özel derneklerle diyalog tesis edildiği takdirde, resmî din görevlilerinin sayısında bir artış olacağını gözlemek mümkündür. Böylelikle resmî din görevlisi sayısının artırılması yoluna gidilebilir. Dolayısıyla eğitim ve öğretimden beklenen verim de gözle görülür hale gelebilir.